

Makale Geliş | Received: 02.11.2024
Makale Kabul | Accepted: 08.03.2025
Yayın Tarihi | Publication Date: 28.03.2025
DOI: 10.20981/kaygi.1578004

Ekin ERDEM

Dr. Öğr. Üyesi | Assist. Prof. Dr.
İzmir Demokrasi Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi,
Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü
ORCID: 0000-0002-6108-9606
ekin.erdem@idu.edu.tr

F. A. Hayek'in Evrimsel Rasyonalizm Yönteminin Entelektüel Kaynakları

Öz: 20. Yüzyıl'ın önde gelen iktisat ve siyaset teorisyenlerinden F. A. Hayek, düşünce sistemini belirli bir tarihsel ve felsefi mirasla eklemlendirmeye özel önem göstermiş düşünürlerden biridir. İngiliz Common Law geleneği, İskoç Aydınlanması, Alman Tarihçi Hukuk Okulu, Avusturya İktisat Okulu gibi farklı kaynaklardan oluşan bu miras, Hayek tarafından "Evrimsel Rasyonalizm" şeklinde adlandırılmıştır. Günümüze kadar Hayek'in düşünsel kaynakları üzerine yapılan çalışmalarda Evrimsel Rasyonalizm yöntemi, çoğu zaman Kartezyen Rasyonalizm olarak anılan bir diğer gelenekle olan karşıtlığı üzerinden ele alınmıştır. Bu çalışmada, adı geçen bakış açısının, düşünürün izlediği ve reddettiği felsefi geleneklerin sadece bir yönünü açıklayabildiği savunulmaktadır. Zira Evrimsel Rasyonalizm, kaynağını Doğal Hukuk'tan alan Kartezyen Rasyonalizm kadar, onun tam karşısında konumlanan Pozitif Hukuk'a dayalı toplum felsefelerine yönelik bir itirazı da ifade etmektedir. Dolayısıyla bu çalışmada ilgili yöntemin, bir ikili karşıtlıktan ziyade üçlü ayrım içinde konumlandırılmasının daha doğru olduğu ileri sürülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Evrimsel Rasyonalizm, Kurucu Rasyonalizm, Doğal Hukuk, Pozitivizm, Liberalizm.

The Intellectual Origins of F.A. Hayek's Method of Evolutionary Rationalism

Abstract: F.A. Hayek, a notable economic and political theoretician of the 20th Century, is one of those thinkers who have paid special attention to articulate their intellectual system with a specific historical and philosophical legacy. This legacy, which consists of various sources such as the English Common Law, the Scottish Enlightenment, the German Historical School of Law, and the Austrian School of Economics, was named by Hayek as "Evolutionary Rationalism". In studies conducted on Hayek's intellectual sources to date, the method of Evolutionary Rationalism, has often been addressed through its opposition to Cartesian Rationalism. In this study, it is argued that the aforementioned perspective can only explain a particular aspect of Hayek's methodology. For as much as the method of Evolutionary Rationalism expresses an objection to Cartesian Rationalism, which derives its origins from the theory of Natural Law, it is also opposed to the social

philosophies that are based on Postive Law. Therefore, in this study it is argued that it is more accurate to position this methodology within a triple distinction rather than a binary opposition.

Keywords: Evolutionary Rationalism, Constructivist Rationalism, Natural Law, Positivism, Liberalism.

Giriş

Toplum ve siyaset felsefesi alanında en temel yöntemsel karşıtlıklardan biri, kaynağını saf akla dayandıran gelenekle kaynağını deneyim ve olguda bulan bir diğer gelenek arasındadır. Antik Çağ'da Platon ve karşıtları (bir ölçüde Aristoteles), Ortaçağ'da realistler ve nominalistler, erken modern dönemde Kartezyen okul ve Britanya ampirizmi arasında süren kutuplaşma, 19. ve 20. Yüzyıl'larda idealist ve pozitivist yaklaşımlar arasında devam etmiştir. Bu karşıtlığın hukuk alanındaki yansımaları ise kaynağını doğaya ya da saf akla dayandıran doğal hukuk anlayışı ile siyasi irade ya da yasama faaliyetine dayandıran pozitif hukuk anlayışı arasındadır.

İktisat alanında geliştirdiği "kendiliğinden doğan düzen" (spontaneous order) yaklaşımının hukuk, toplum ve siyaset alanlarındaki köklerine inmek isteyen Friedrich Hayek, eleştiri oklarını çoğunlukla bütün toplumsal kurumların arkasında bir "kurucu akıl" arayan rasyonalist tezlere ve doğal hukuk yaklaşımına yönelttiği için onun pozitif hukuktan türeyen diğer gelenekle olan karşıtlığı çoğu zaman gözden kaçırılmıştır. Bunda bir ölçüde Hayek'in kendisinin de çeşitli metinlerinde Bentham, Austin, Comte ya da Kelsen tarafından temsil edilen pozitivist geleneği kurucu rasyonalizmine indirgeyen ifadelerinin de payı vardır. Ancak Hayek'in metinlerinin bütünsel bir okuması, onun aslında pozitivist geleneği de doğal hukuk ya da sözleşmeye dayalı rasyonalist kuramlardan ayırarak doğrudan karşısına aldığını göstermektedir.

Hayek, mirasçısı olduğu 17. ve 18. Yüzyıl Britanya ampirist geleneğini, 19. Yüzyıl'dan itibaren aynı kökten türeyen pozitivist gelenekten ayırmak için bilimsel ve toplumsal araştırma yöntemine ayrı bir isim vermiştir: "Evrimsel Rasyonalizm". O bu ismi Popper'in eleştirel rasyonalizminin muadili olarak da kullanır (Hayek 1998: I, 5). Ancak Popper'in yöntemi özellikle epistemoloji alanına aitken, Hayek

evrimsel rasyonalizmin temsilcilerini toplumsal hayatın her parçasında keşfetme iddiasındadır.

Bu doğrultuda, bu çalışmanın birinci bölümünde evrimsel rasyonalizmin yönteminin ana çerçevesi, Hayek'in bu yöntemi benimsemeye götüren entelektüel gelişim süreci ve belli başlı yorumcuları tarafından alımlanış biçimi incelenmektedir. İkinci bölümde Hayek'in, kaynağını Doğal Hukuk ve Kartezyen Rasyonalizm'den alan toplum modellerine karşı evrimsel rasyonalist geleneğin öncüsü olarak gördüğü İngiliz ve İskoç deneyci mirasından yararlanması ele alınmıştır. Üçüncü bölüm, kaynağını Pozitif Hukuk'tan alan öngörülebilir ilerleme modellerine karşı Hayek'in "genişleyen düzen" (extended order) olarak adlandırdığı "öngörülemez evrim" yaklaşımına ilişkindir. Sonuç bölümünde ise Hayek'in yönteminin neden günümüze kadar ileri sürülen tezlerin aksine ikili bir karşıtlık içinde değil de rasyonalist ve pozitivist geleneklerin her ikisine de alternatif oluşturan üçlü bir şema içinde ele alınması gerektiği tartışılmaktadır.

1. Evrimsel Rasyonalizm Yöntemi ve Hayek'in Düşünsel Mirası

Evrimsel Rasyonalizm kavramı, ilk bakışta klasik rasyonalist geleneğin içinden türemiş bir yaklaşımı akla getirebilir. Oysa Hayek, izlediği düşünsel geleneği tanımlamak için ilk olarak 1973 tarihli "*Kanun, Yasama ve Özgürlük*" (Law, Legislation and Liberty) adlı eserinde formüle etmiş olduğu bu kavramı, geçmişte –örneğin 1960'ta basılan "*Özgürlüğün Anayasası*" (Constitution of Liberty)'nda- aynı anlamda kullandığı "anti-rasyonalist gelenek" ifadesinin yerine ikame etmiştir. (Hayek 2011: 112, 124). Bir diğer ifadeyle Hayek'in formülasyonunda evrimsellik, rasyonalizmin başlıca enstrümanı olan aklın kendisinin de ele aldığı olgularla aynı evrimsel sürece tabi olduğuna, yani sınırlılığına dikkat çekmeye yönelik bir vurgudur.

Hayek'in 1960'lardan 1973'e uzanan süreçte anti-rasyonalizm kavramsallaştırmasından vazgeçmesinin sebeplerinden birinin, mensup olduğu gelenekle irrasyonalizm arasındaki farka dikkat çekme isteği olduğu tahmin

edilebilir. Nitekim Hayek'in yönteminin öncüleri olarak gördüğü Hume, Smith, Burke ya da Maine gibi düşünürlerin hiçbiri akıl-karşıtı olarak değerlendirilemez. Bir diğer muhtemel sebep ise Hayek'in, kendisine yakın görüşler ileri süren bilim felsefecisi Karl Popper tarafından geliştirilen eleştirel rasyonalizm yönteminden esinlenmiş olmasıdır (Popper 2019: 61-62). Ancak Hayek, evrimsel rasyonalizmin yansımalarını yalnız epistemolojide değil, ekonomiden hukuk ve siyaset felsefesine kadar uzanan geniş bir alanda arayacaktır.

Friedrich Hayek, 19. Yüzyıl'ın sonunda Viyana'da, baba tarafından doğa bilimleri, anne tarafından iktisat alanında uzmanlaşmış iki bilim insanı olan Gustav Edler von Hayek ve Franz von Juraschek'in torunu olarak dünyaya gelmiştir. Babası da yine Viyana Üniversitesi'nde yarı zamanlı derslere giren bir botanikçidir (Ebenstein 2003: 1-5).

Hayek'in yetişme çağında, yalnızca ailesi aracılığıyla tanışık olduğu doğa bilimcilerin değil, sosyal bilimcilerin üzerinde de Darwin kuramının etkisi, Aydınlanma çağındaki Newton etkisini andırır biçimde güçlüdür. Sözgelimi dönemin Alman sosyalizminin temsilcilerinden Eduard Bernstein, Hayek'in doğduğu yıl yayımlanan "*Evrimsel Sosyalizm*" başlıklı eserinde, Marksizm'in artık Hegelci diyalektikten arındırılarak Darwinci bir metodoloji üzerinde yapılandırılmasını önermiştir (Stegler 1997: 76-79).

Nitekim Hayek de sosyal bilimler kariyerine bu görüşe yakın bir konumda, Avusturya İktisat Okulu'nun tek sosyalist üyesi olan Von Wieser'in de etkisiyle bir Fabian sosyalisti olarak başlar. Ancak 1922'de, aynı okulun bir diğer temsilcisi olan Ludwig von Mises'in yazdığı "*Sosyalizm*" adlı eserden o kadar etkilenir ki 23 yaşında sosyalizmin ılımlı yorumlarını da bir yana bırakarak klasik liberalizmde karar kılar (Shearmur 1996: 28-32).

Hayek, iktisat alanındaki akademik kariyerine ise Büyük Buhran'ı izleyen dönemde J.M. Keynes'in de çalışmakta olduğu London School of Economics'de başlamıştır. 20. Yüzyıl iktisat tarihine damga vuran Keynes-Hayek tartışmasının temelleri de aynı dönemde atılır. Ama kuşkusuz 1930'ların dünyasında Hayek'in

hayatında da belirleyici olan asıl unsur, Keynesçilikten ziyade Nazizm'in yükselişidir. 1938'de Hayek'in doğup büyüdüğü Avusturya, Hitler Almanya'sı tarafından ilhak edilir. Bu tarihte Hayek İngiltere vatandaşlığı alır ve II. Dünya Savaşı yıllarını Londra'da geçirir. Hayek'e dünya çapında şöhreti getiren eserleri de bu savaşın sonlarına doğru yayımlanmaya başlanacaktır.

"*Road to Serfdom*" (Kölelik Yolu), adını Hayek'in evrimsel rasyonalizminin ilham kaynakları arasında yer alan Alexis de Tocqueville'in çeşitli eserlerinde kullandığı bir kalıptan almıştır (Hayek 1958: 5). Fransız Devrimi'ni topyekûn reddetmek yerine soğukkanlı bir eleştirisini yapan Fransız hukukçunun, 19. Yüzyıl'da adım adım yükselen demokrasi rejiminin de dizginsiz olması durumunda yeni bir tür tiranlığa yol açabileceğine dikkat çekmesi gibi (Tocqueville 1995: 2016) Hayek de bu eserinde merkezi planlama ve sosyal devlet uygulamasının totalitarizmle sonuçlanabileceğine işaret etmektedir (Hayek 1995).

Hayek'e kitlesel şöhreti getiren eseri *Kölelik Yolu* olduğu gibi, daha mesleki/akademik şöhreti getiren çalışması da bir yıl sonra yayımlanan "*Use of Knowledge in Society*" (Bilginin Toplumda Kullanımı) başlıklı makalesidir. Temel olarak yine merkezi planlamaya karşı geliştirilen eleştirilerden oluşan metin, iki yüzyıl kadar önce siyasi alanda güç dağılımının ve iktisadi alanda iş bölümünün önemini vurgulayan Adam Smith ve Montesquieu'nün yolunu izleyerek epistemoloji alanında bilginin parçalı/dağınık yapısına dikkat çekmektedir (Hayek 1958: 77-92).

Hayek 1950'de İngiltere'den ayrılarak ABD'de, Chicago Üniversitesi'ndeki yeni görevine başlar. Bu gelişme, 20. Yüzyıl iktisat tarihi açısından tıpkı 1931'de LSE'ye girişi gibi önemli bir dönüm noktasıdır, zira Chicago'da kendisiyle birlikte neo-liberalizmin ikinci önemli temsilcisi olarak anılan Milton Friedman'la bir araya gelecektir. Ne var ki Hayek'in Friedman'la olan ilişkisi beklenene oranla daha mesafeli olur.

Belki bu mesafenin iki profesör arasındaki felsefi ve metodolojik ayrımla da bir ilgisi olabilir. Nitekim 50'li yılların başlarında Friedman, iktisat metodolojisi

alanında mantıksal pozitivistlerin izlerini taşıyan makalelerini “*Essays in Positive Economics*” (Pozitif İktisat Üzerine Denemeler) başlıklı kitabında bir araya getirirken (Yay 1987), Hayek ise aynı dönemde “scientism” (bilimcilik) olarak adlandırdığı pozitivistliğe yönelik en ciddi eleştirilerini içeren “*Counter-Revolution of Science*” (Bilimin Karşı Devrimi) adlı kitabını yayımlamayacaktır (Hayek 1952).

Fakat Hayek'in Chicago dönemine damgasını vuran en önemli çalışması 1960 yılında basılan “*Constitution of Liberty*” (Özgürlüğün Anayasası)'dir. “*Kölelik Yolu*”nun adını Tocqueville'den alınan ilhama borçlu olması gibi, “*Özgürlüğün Anayasası*” başlığının da Lord Acton'un “*Özgürlüğün Tarihi*” eserine yönelik bir gönderme olduğu düşünülebilir. Zira Lord Acton'un kişiler yerine yasaların yönetimi anlamındaki özgürlüğün Antik Yunan'dan Hıristiyan dünyasına uzanan serüvenini ele alması gibi (Acton 2020) Hayek de siyasi iktidarın sınırlandırılması anlamına gelen hukukun üstünlüğü (rule of law) ve hukuk devleti (rechtsstaat) kavramlarını, modern çağın şafağında İngiltere'de beliren kökenlerinden Kıta Avrupa'sına yayılışına kadar geçirdiği aşamalarla ele almaktadır.

Hayek, 1962'de Chicago'dan ayrılır ve yine liberal iktisat geleneğinde önemli yeri olan, ordo-liberalizm akımının doğduğu Freiburg Üniversitesi'nde altı yıl kadar çalışır. Emekliliğinin ardından 1973–1979 yılları arasında üç cilt halinde kaleme aldığı “*Law, Legislation and Liberty*” (Hukuk, Yasama ve Özgürlük) adlı eserinin Hayek'in başyapıtı olduğu söylenebilir. Zira eser, Hayek'in uzun yıllar boyunca meşgul olduğu hukuk, iktisat ve siyaset felsefesi hakkındaki görüşlerinin ayrı bölümler halinde ifade edilmesinden oluşmaktadır. Yine bu dönemde, karşıt görüşteki İsveçli ekonomist Gunnar Myrdal'la birlikte 1974 Nobel iktisat ödülünü alır. 1988'de, yine büyük ilham kaynaklarından olan Adam Smith'e ait bir cümleden çıkardığı “*Fatal Conceit*” (Ölümcül Kibir) tabirini sosyalizmin entelektüel hatalarını göstermek üzere hazırladığı kitabına başlık olarak seçer. Ne var ki bu son eserini nihai şeklini veremediği Mart 1992'de hayatını kaybedecektir.

Hayek'in entelektüel kaynaklarını ele alan öncü çalışmalar; Norman Barry'nin “*Theory of Spontaneous Order*” başlıklı uzun makalesi (1982), Chandran

Kukathas'ın "*Hayek and Modern Liberalism*"i (1989), Jeremy Shearmur'un "*Hayek and After*"ı (1996) ve Christina Petsoulas'ın "*Hayek's Liberalism and Its Origins*"i (2001) olarak sıralanabilir.

Bu metinler arasında Barry'nin makalesi, Hayek'in iktisat ve toplum felsefesini tanımlayan "kendiliğinden doğan düzen" yaklaşımının geç dönem Skolastik düşünürlerden 20. Yüzyıl'a kadar uzanan gelişim sürecini ele almaktadır. Kukathas'ın çalışması, her ikisi de Hayek'in referansları arasında yer alan David Hume ve Immanuel Kant'ın felsefi sistemleri arasındaki çelişkinin, düşünürün bilgi ve toplum teorisinde yarattığı gerilime odaklanmıştır. Hayek'in entelektüel gelişimini biyografisi üzerinden inceleyen Jeremy Shearmur, düşünürün eserlerinde 1960'lara kadar liberal "hukuk devleti" vurgusu ön plandayken 70'lerden itibaren bu eksenin "gelenek" gibi daha muhafazakâr temalara doğru kaydığını ileri sürmüştür. 2001'da Christina Petsoulas tarafından kaleme alınan çalışmada ise diğerlerinden farklı olarak, Hayek'in kendi öncüleri olarak sunduğu İngiliz ve İskoç Aydınlanma düşünürlerinin metinlerinin aslında Hayek'in kendiliğinden doğan düzen fikrini desteklemediği dile getirilmektedir.

Petsoulas'ın, David Miller tarafından yazılan bir makaleden (Petsoulas 2001: 43) ödünç aldığı bir kavramı kullanarak ileri sürdüğü bir diğer tez ise diğer Hayek araştırmacıları tarafından da zımnen benimseniyor görünmektedir. Bu tez, Hayek'in bütün düşünce tarihini, bir yanda "Kendiliğinden doğan düzen, evrimsel rasyonalizm, kapitalizm ve liberalizm", diğer yanda ise "Kurucu Rasyonalizm, kolektivizm, sosyalizm ve totalitarizm" olmak üzere bir tür "epistemolojik Maniheizm" içinde değerlendirdiğine yöneliktir (Petsoulas 2001: 4-5).

İzleyen bölümlerde, özellikle evrimsel rasyonalizm yöntemi merkeze alındığında Hayek'in izlediği geleneğin, Kartezyen/Kurucu Rasyonalizm kadar pozitivist geleneği de karşısına almakta olduğu, dolayısıyla ikili değil üçlü bir karşıtlık içinde konumlandırılması gerektiği ortaya konmaya çalışılacaktır.

2. Doğal Hukuk ve Kartezyen Rasyonalizm Geleneğine Karşı Britanya Ampirizmi

Siyasal düşünceler tarihinde liberalizm, çoğu zaman negatif özgürlüğü esas alan klasik ve pozitif özgürlüğü önceleyen modern liberalizm olmak üzere iki ayrı başlık halinde ele alınır. Ancak modern liberalizmi, utilitarian (faydacı) ve egaliteryan (eşitlikçi) liberalizm olmak üzere iki ayrı başlık altında da incelemek de mümkündür (Kymlicka 2004: 13-233).

Kökleri sırasıyla John Locke (y. 1690), Jeremy Bentham (y. 1780) ve T.H. Green'e (y. 1880) dayandırılabilir bu gelenekler arasında Hayek, ikinci ve üçüncü grupta olan bariz farkları sebebiyle ilk kategoriye dâhildir. Bir diğer ifadeyle Hayek, Isaiah Berlin'in ünlü negatif ve pozitif özgürlük ayrımı içinde negatif özgürlüğü savunan blokta konumlanır.

Ne var ki bu ayrımlar, bilgi ve hukuk felsefesi alanlarına uyarlandığında durum karmaşıklaşmaktadır. Zira temelleri John Locke tarafından atılan ve en ünlü örneklerinden birini Amerikan Bağımsızlık Bildirgesi'nde bulan klasik liberalizm, felsefi köklerini yaşam, özgürlük ve mülkiyet gibi hakların insana Tanrı ya da doğa tarafından bağışlandığını ileri süren doğal haklar öğretisinden almaktadır. Hayek'in bilgi ve toplum felsefesinin en önemli iddiası ise toplumsal hayattaki karmaşık unsurların arkasında bir kurucu akıl aramanın, felsefi düşüncenin olgunlaşmamış bir hâlini yansıtan antropomorfik bakış açısından kaynaklandığı yönündedir (Hayek 1998: I, 26-29). Aşağıdaki satırlarda Hayek'in şiddetli eleştirilerinin hedefi olan Kartezyen rasyonalizm yönteminin doğal hukuk öğretisiyle olan bağlantısı ele alınarak, düşünürün bu geleneğe yönelik itirazlarının onu klasik liberalizmin hangi yorumundan ayırttığı incelenecektir.

2.1. Doğal Hukuk ve Kartezyen Rasyonalizm Eleştirisi

Felsefe tarihindeki kökenleri Antik Yunan'da Sofistler tarafından yapılan physis-nomos ayrımına kadar dayandırılabilen doğal haklar doktrininin hukuk alanındaki kaynağı Hollandalı düşünür Hugo Grotius'tur. Habsburg

İmparatorluğu'na karşı Hollanda Bağımsızlık Savaşı'nın sürmekte olduğu 1609 yılında kaleme aldığı "Mare Liberum" (Denizlerin Serbestisi) adlı eserinde doğal özgürlüğü, denizlerin hiçbir siyasi otoriteye ait olmadığı tezi üzerinden temellendirmeye çalışan Grotius, 1625 tarihli "Savaş ve Barış Hukuku" adlı yapıtında ise bu düşüncesini genel bir diplomasi kuramı haline getirmiştir (Güriz 2023: 177-178).

"Akıl Çağı" olarak anılan XVII. Yüzyıl, kaynağını olgu ya da deneyim yerine soyut akıldan alan bu tür yaklaşımların en parlak dönemidir. Zira Grotius'tan kısa bir süre sonra Fransız düşünür René Descartes, "*Akılın İdaresi İçin Kurallar*" (1628) ve "*Metot Üzerine Konuşma*" (1637) adlı eserleriyle, Hayek'in "kurucu rasyonalizm" olarak tanımladığı yöntemin temellerini atmıştır.

Descartes, ahlak ve siyaset felsefesinden ziyade epistemoloji alanında yoğunlaşmış olmakla birlikte, genellikle bir tür bireyciliğin gelişimini de beslemiş bir isim olarak değerlendirilir. Örneğin Hayek'in "*Individualism: True and False*" başlıklı makalesinde tahlil ettiği şu ifadeler ona aittir:

Birçok ayrı parçadan oluşan ve farklı ellerden çıkan işlerde, tek bir ustanın tamamladığı işlerde olduğu gibi bir mükemmellik nadiren görülür. (Dolayısıyla) Yarı-barbar bir durumdan yola çıkıp yavaş yavaş uygarlığa doğru ilerleyen uluslar (...) bilge bir yasa-koyucunun atamasıyla gelenlerden daha az mükemmel kurumlara sahip olacaklardır (akt. Hayek 1958: 8-9).

Hayek'e göre kaynağını Atina yerine Sparta geleneğinden alan bu yaklaşım, bireyciliğin metodolojik olarak yanlış bir yorumunun yerleşmesinin yol açmasının yanı sıra, toplumun doğuşunu bireylerin iradesine dayalı somut uzlaşılara bağlayan sözleşme kuramlarının altyapısını da hazırlamıştır. Bu durumda John Locke'un temsilcisi olduğu sözleşmeciliğin liberalizm de bu hatalı yaklaşımlardan biridir. Her ne kadar sözleşmeciliğin Hobbes (1651) ve Rousseau (1762) gibi klasik liberal gelenek içinde anlamayacak temsilcileri de mevcutsa da onları liberalizmin dışına iten sözleşmeciliklerinden ziyade karşı konulmaz bir kamu otoritesini tanımlayan "Leviathan" ve "Genel İrade" kavramlarıdır.

Hayek'in Kartezyen Rasyonalizm'i toplum ve siyaset felsefesine uyarlayan ilk isim olarak tanımladığı Thomas Hobbes (Hayek 1998: I, 9-11), başyapıtı olan Leviathan'ı, İngiliz İç Savaşı'nın ardından monarşinin yıkıldığı dönemde yayımlamıştır (1651). Liberalizmin yaşam ve özel mülkiyet hakkı gibi değerlerini kabul etmekle beraber, bunları garanti etmenin yolunu siyasi yetkileri güçlü bir monarka devretmekte bulan Hobbes, Hayek tarafından, monarşiyi savunmasından ziyade siyasi toplumun oluşumunu bir kurucu iradeye bağlamasından dolayı eleştirilmektedir (Hayek 1998: I, 95).

Hayek'in Rousseau eleştirisi ise daha çok-katmanlıdır. Rousseau, Fransız Aydınlanması içinde Kartezyen akli politik topluma uyarlamasının yanı sıra, aynı düşünce geleneği içinde, sözgelimi bilimlerin ve sanatların gelişimini öven Voltaire ve ansiklopedistler gibi daha makul temsilcilerinden farklı olarak, özgürlüğün yolunu da uygarlığın yüklerinden kurtulmakta bulmaktadır (Rousseau 2022; Hayek 1998: I, 147).

Kökleri Antik Yunan'da ticari toplumun ve çeşitliliğin kaynağı olan Atina'ya karşı basit yaşamın ve askeri yeknesaklığın temsilcisi olan Sparta'ya dayanan bu gelenek, Aydınlanma döneminde Rousseau-Voltaire tartışmasıyla devam etmiştir. Bu karşıtlık özelinde tercihinin Voltaire'den yana olacağı açık olsa da Hayek, uygarlığın gelişimini "kendiliğinden doğan düzen" yerine Prusya Kralı Büyük Friedrich gibi aydın-monarkların iradesinde arayan Voltaire'i de kendi entelektüel öncüleri değil, karşıtları arasında anmaktadır (Hayek 1988: 65).

Ancak burada dikkat edilmesi gereken bir nokta, Hayek'in kendiliğinden doğan düzen kavramının, ilk bakışta çağrışım yapacağı şekilde kaynağını doğal özgürlükten almadığıdır. Hayek'in özgürlük anlayışı doğa durumuna (state of nature) değil uygarlığa aittir. Fakat onu yine uygarlığa ait olan devlet ve hükümet gibi unsurlardan ayıran unsur, insan eylemlerinden doğmuş olmakla birlikte insan tasarımının ürünü olmamasıdır (Hayek 2011: 107).

Bu yüzden Hayek, popüler kültürde liberalizmle özdeşleşmiş bulunan “Laissez-faire” sloganını geliştiren fizyokratları¹, örneğin Gournay ve Quesnay'yi de kendi entelektüel öncüleri arasında görmez. Hatta Hayek'e göre, Adam Smith'in takdirini kazanmış olmalarına rağmen bu çevre, Avrupa'da bir özgürlük düzeninden ziyade mutlakçı rejimlerin gelişmesine kaynaklık etmiştir (Hayek 1998: I, 12). Hayek'in bu görüşünde, fizyokrat okulun öncüsü Quesnay'nin Çin despotizimini Fransa'ya bir aydın-monarşi örneği olarak göstermiş olmasının yattığı düşünülebilir (Maverick 1938: 54–59).

Buraya kadar klasik liberalizmin 17. Yüzyıl'a dayanan erken-kökenlerinde Hayek'in karşı çıktığı unsurun, Descartes'ın kurucu-rasyonalizmi kadar Hugo Grotius'un doğal hukuk yaklaşımını olduğunu göstermeye çalıştık. Ancak her ne kadar felsefi açılımlarını 18. Yüzyıl'da bulacak da olsa Hayek'in evrimsel rasyonalizminin de 17. Yüzyıl'da formüle edilmiş bir kökeni vardır: İngiliz Ortak Hukuk (Common Law) geleneği. İzleyen satırlarda Britanya düşünce hayatında bu gelenekle başlayıp İskoç Aydınlanması'na uzanan kaynakların Hayek'in yönteminin entelektüel kökenlerini nasıl biçimlendirdiği tartışılacaktır.

2.2. İngiliz Teamül Hukuku'ndan İskoç Aydınlanması'na: Hayek'in Ampirist Kaynakları

Tıpkı Kartezyen rasyonalizmin kökenlerinin doğal hukuk anlayışıyla dayanması gibi Hayek'in evrimsel rasyonalizm yöntemi bir diğer hukuk anlayışında temellendirilebilir. Fakat bu anlayış, 18. Yüzyıl sonlarından itibaren doğal hukuk kuramının temel karşıtı olan pozitif hukuk kuramı değil, İngiltere'de yüzyıllar içinde geliştirilmiş olan “Common Law” (ortak hukuk ya da teamül hukuku) geleneğidir.

¹ Terim, “doğal hukuk” kavramını çağrıştıran şekilde “doğa yönetimi” anlamına gelmektedir.

Her ne kadar özellikle geç dönem eserlerinde özgürlüğün evrimsel kökenlerini Antik Atina, Roma Cumhuriyeti ve Skolâstik düşünörlere, örneğın Salamanca Okulu'na kadar dayandırsa da (Hayek 1988: 32-33) Hayek'e göre negatif özgürlüğün gerçek anlamda bilincine varılan ilk yer 17. Yüzyıl İngiltere'sidir (Hayek 2011: 232). Bu yüzyılda Hayek, İngiliz ortak hukukunu kodifiye eden iki ismi öne çıkarır: 1628 tarihli Haklar Bildirgesi (Petition of Rights)'nin hazırlanışında öncü rol oynayan Edward Coke ve kendisi de bir royalist olmasına rağmen Cromwell'in cumhuriyet yönetimi altında büyük hukuk reformunu gerçekleştiren Matthew Hale (Pocock 1987: 31-35, 148-156).

İlk bakışta keyfi devlet müdahalesine karşı bireysel hak ve özgürlöklere açtıkları yer itibarıyla bu isimlerin Grotius ve Descartes'ın birer alternatifi değil tamamlayıcısı oldukları düşünölebilir. Ancak Hayek için onların farkı, yine ulaştıkları siyasi sonuçlardan ziyade dayandıkları yöntemde yatmaktadır. Zira Grotius, Descartes ve kaynağını onlardan alan sözleşmecı filozoflar, özgürlüğün kökenlerini doğal ya da rasyonel bir kurucuyu iradeye bağlarken, İngiliz hukukçular bu kökenleri, toplumun yüzlerce yıllık deneyimlerinden türeyen uylaşım (convention)'da temellendirmektedirler. Bir diğeri ifadeyle Coke ve Hale'in yaptığı, İngiliz topluma uygun olduğunu düşündükleri yasaları hazırlamak değil, zaten mevcut olan yasaların hangi genel ilkeleri içerdiğini keşfetmektir (Hayek 1998: I, 84).

Hayek, bu geleneğın etik alandaki yansımasını, 1705 yılında kaleme aldığı "Fable of the Bees" (Arılar Masalı) adlı çalışma üzerinden Bernard de Mandeville'de bulur. Mandeville'in "private vices and public benefits" (özel kötölükler ve kamusal faydalar) alt başlığıyla 1714 ve 1728'de yayımladığı çalışma, ilk bakışta bencillğe yönelik bir methiye gibi değeriendirilebilir. Oysa fablın ana fikri, bireysel çıkarları için bencilce çalışan arıların nasıl farkında olmadan başkalarının faydasına olan işler ürettikleridir (Mandeville 2017; Hayek 1998: II, 185).

Christina Petsoulas, Hayek'in 18. Yüzyıl'daki erken kaynaklarını ele aldığı çalışmasında, Mandeville'in sanıldığı gibi bir serbest piyasa savunucusundan çok merkantilizm taraftarı olduğunu belirtmekte ve onun tezlerinin "kurucu irade"ye verdiği önem bakımından da Hayek'in kendiliğinden doğan düzen fikrini desteklemediğini ileri sürmektedir (Petsoulas 2001: 96-106).

Ancak bize bu görüş, Mandeville'in Hayek'in iktisat teorisinin kaynakları arasındaki yerini tartışmalı hale getirecek de olsa, bilgi ve toplum teorisi yönünden Mandeville'den esinlediği ana fikre zarar vermemektedir: Kamu yararının, özel aktörlerin bilinçli niyetleri yerine rastlantısal kararlarının sonucu olması.

Bu fikir en rafine ifadesini İskoç Aydınlanması'nda bulmuştur. Nitekim 18. Yüzyıl'ın ortalarında "*İnsan Doğası Üzerine Bir İnceleme*" (1739) ve "*İnsanın Anlama Yetisi Üzerine Bir Soruşturma*" (1748) adlı eserleriyle felsefe tarihinde beliren David Hume, bu yaklaşımı etik alanın yanı sıra epistemolojiye de uyarlayacaktır. Hume, Kartezyen rasyonalizmin doğadaki ussallığın açık gördüğü neden-sonuç ilişkisinin bile aslında soyut aklın değil alışkanlığın bir sonucu olarak değerlendirmektedir (Hume 1997: 124-126). Bu yüzden ona göre toplum hayatını düzenleyen yasaların, bir kurucu aklın iradesi yerine insanların zaman içinde uyum sağladığı geleneklere dayanması gibi, bireysel kararlar bile saf akıldan değil, izlenimden kaynaklanan algılardan türemektedir. (Hume 1997: 110-116).

Hume'un bu görüşü, bilginin temellerini akıl yerine olgularda (facts) temellendirmesi bakımından 20. Yüzyıl'da mantıksal pozitivistlerin de onu kendilerinin öncüsü olarak değerlendirmelerine yol açmış olsa da (Ayer 2002) Hayek'in Hume'dane esinlendiği yön, bilginin bu kaynağını bile ucu açık bırakan septisizmidir². Bir diğer ifadeyle Hayek'e göre Hume, mutlak bilgiye nasıl ulaşılacağından ziyade nasıl ulaşılamayacağını gösterdiği için önceden planlanmış olmayan evrimsel yöntemin öncülerinden olmuştur.

² Nitekim Hayek'e göre "(B)ütün bilimsel bilgi, olguların değil, ancak şimdiye kadar kendilerini çürütme için yapılmış sistematik teşebbüslere karşı dayanmış hipotezlerin bilgisidir." (Hayek 1998: I, 17).

18. Yüzyıl'da Hayek'in beslendiği Hume'cu epistemolojiyi Smith'çi ekonomi-politik'e bağlayan halka ise bir diğer İskoç düşünürü olan Adam Ferguson'dur. Hume'un (1748) ve Smith'in (1776) yapıtlarının yayımlandığı dönemin ortasında, "*Sivil Toplumun Tarihi Üzerine Bir Deneme*" (1767) başlıklı çalışmayı kaleme alan Ferguson'un, aynı okulun sosyolojik yaklaşımını ortaya koyduğu söylenebilir (Callinicos 2011: 65-68). Hume ve Smith'ten farklı olarak ticari toplumunu (commercial society) lüks ve israfı geliştirerek yiğitlik ve kanaatkârlık gibi bazı geleneksel erdemlere yönelik zararlarının da olduğunu belirten Ferguson'un Hayek'i etkileyen fikri ise toplum düzenini "İnsan eyleminin sonucu olan, fakat insan tasarımının sonucu olmayan" bir oluşum olarak nitelendirmesidir (Hayek 1998: I, 7, 2011: 20-22). Bu görüşün Hayek'in özellikle iktisadi planlama ve toplum mühendisliği eleştirisi üzerindeki etkileri kolayca fark edilebilir.

Ancak Aydınlanma düşünürleri arasında Hayek'in baş referansı kuşkusuz Adam Smith'tir. Hatta evrimsel yöntemi izleyerek, Hayek'in bütün bir İskoç Aydınlanması geleneğini, Smith'in içinden türediği entelektüel ekoloji olarak değerlendirdiğini söylemek mümkündür.

Smith, "*Ahlaki Duygular Kuramı*" (1759) ve "*Milletlerin Zenginliği*" (1776) adlı yapıtlarında Hutcheson, Hume ve Ferguson gibi öncülerini izleyerek, bir toplumsal düzeni meydana çıkaran temel unsurun akıl ilkeleri değil, sempati ve rekabet gibi ortak duygular olduğunu ileri sürmüştür. Bu iki kavram arasındaki gerilim felsefe tarihinde sıklıkla "Smith Paradoksu" olarak anılan bir tartışmaya yol açsa da tıpkı Mandeville'in fablının alt başlığında olduğu gibi burada da ilk kavramın insanların yüz yüze ilişkilerini tanımlayan özel alanı, ikincisinin ise anonim özneler arasındaki ilişkileri tanımlayan kamusal düzeni ifade ettiği düşünülebilir. Smith'in bu iki karşıt değeri bir araya getiren bir üçüncü kavramı ise iktisat tarihinin en ünlü metaforlarından biri olan Görünmez El (Invisible Hand)'dir.

Hayek, küçük ölçekli topluluklar arasında ortak duygulara (sempati ve antipati) dayalı bağların etkili olabileceğini kabul etmekle birlikte, -yine Smith'ten

aldığı- karmaşık iş bölümüne sahip toplulukları tanımlayan “Büyük Toplum” (Great Society) düzeninde ancak dolaylı sebep-sonuç ilişkilerinin belirleyici olduğunu savunur (Hayek 1998: II, 3-4). Smith'in Büyük Toplum'u ve serbest piyasa ekonomisini bir kurucu irade ya da doğal haklar öğretisi yerine uylaşımsal bir düzene bağlaması evrimsel rasyonalizm yöntemi için o kadar önemlidir ki Hayek, Simon N. Patten'den yaptığı bir alıntıyla onu “ahlakçıların sonuncusu ve iktisatçıların ilki”³ olarak tanımlamaktadır. Aynı düşünürü göre Hayek'in bir diğer kaynağı olan Darwin ise “iktisatçıların sonuncusu ve biyologların ilki”dir (Patten'dan akt. Hayek 1998: I, 153).

Aydınlanma düşünürleri arasında Hayek'in temel araştırma alanına giren ahlâk, hukuk ve özgürlük arasındaki ilişkiyi ele alan bir diğer önemli düşünür de Immanuel Kant'tır. Gerçekten Hayek, “*Hukuk, Yasama ve Özgürlük*” başlıklı eserinin ilk cildinde, ele aldığı konulara halen “Hume ve Kant'ın bıraktıkları yerden” başlanması gerektiğini belirtmektedir (Hayek 1998: I, 9). Nitekim Chandran Kukathas, buna dayanarak, Hayek'in felsefi sisteminin iki önemli referans kaynağı olan Hume ve Kant arasındaki epistemolojik farklılıktan kaynaklanan bir açmazla malûl bulunduğunu ileri sürecektir (Kukathas 1989: 20-42).

Kuşkusuz Hayek'in özgürlüğü herkes için geçerli olan ortak bir yasaya tabi olma ilkesi üzerinden temellendirmesi ve doğaya dayalı özgürlük yaklaşımlarına karşı sivil/medeni özgürlük kavramına yaptığı vurguda Kant etkisini hissetmek mümkündür. Bununla beraber felsefi sisteminin bir yönünü Hume'a borçlu olduğu halde, diğer bir yönünde Rousseau'nun iradeci yaklaşımından etkilenen Kant'ın, “Kendi yasasını kendi koyan insan” şeklindeki özgürlük kavramsallaştırması, Hayek'in “Kural koyan değil, kural izleyen insan” yaklaşımıyla uyumlu görünmemektedir (Hayek 1998: I, 11).

Hayek'in “yasalar altında özgürlük” ideali, kendi yasasını koyabilen ideal bireylerden ziyade, keyfi buyruk altında olmadan “kendiliğinden oluşan” yasaları

³ Burada “ahlakçı” (moralist) sözcüğünden ahlak kurallarına önem veren (ethical) kimselerin değil, ahlak filozoflarının kastedildiği açıktır.

izleyen tarihsel bireyleri esas almaktadır. Bu fark, felsefe tarihinin özellikle 1789 sonrası döneminde Hayek'i liberalizmin bir yorumuyla tamamen karşıt hale getireceği gibi muhafazakârlığın bir yorumuyla da oldukça yakınlaştıracaktır.

3. Pozitif Hukuk ve Öngörülebilir İlerleme Modellerine Karşı Öngörülemez Evrim Yaklaşımı

Pozitivizm, bilginin kaynağını kavram ya da ide yerine olgularda arayan epistemolojik yöntemin adıdır. Bu geleneğin tarihi çoğu zaman sosyolojik pozitivizmin kurucusu olan Fransız düşünür Auguste Comte'la başlatılsa da hukukî (legal) pozitivizmin kökenleri Comte'u önceleyen İngiliz Jeremy Bentham-John Austin geleneğine dayanır (Güriz 2023: 276-279).

Legal pozitivizm, çıkış noktasını 17. ve 18. Yüzyıllar'ın doğal hukuk doktrinine yönelik eleştirilerden aldığı için ilk bakışta Hayek'le ortak bir düşünce havuzunda buluşuyormuş gibi görünür. Ne var ki Hayek'in deneycilik ve evrime yüklediği anlam, 19. Yüzyıl pozitivistlerinin yüklediklerinden çok farklıdır. Aşağıdaki satırlarda bu farklar, öngörülebilir ve öngörülemez (extended/dağınık) evrim modelleri arasındaki ayırım üzerinden ele alınacaktır.

3.1. Kaynağını Pozitif Hukuk Yaklaşımından Alan Tarihsel İlerleme Modelleri

İngiliz Whig geleneğinde⁴, Fransız İhtilali'yle hemen hemen eş zamanlı olarak önemli bir ayrışma gerçekleşir. Bu ayrışmanın bir yanında Fransız İhtilali'ne karşı son derece eleştirel yaklaşan ve 1688 İngiliz Devrimi'ni -Fransız İhtilali'nin aksine- yepyeni bir düzenin kuruluşunun değil, Magna Carta'dan itibaren gelişerek devam eden klasik İngiliz özgürlüğünün ihyası olarak gören Edmund Burke geleneği bulunmaktadır. İleride göreceğimiz üzere Hayek'in de gururla takipçisi olduğunu söylediği bu gelenek, 19. ve 20. Yüzyıl'dan itibaren Anglo-Amerikan muhafazakârlığı olarak adlandırılan ideolojinin kökenini oluşturacaktır.

⁴ İngiliz siyasetinde 17. Yüzyıl'ın sonlarından Liberal Parti'nin resmi kuruluş tarihi olan 1859'a kadar liberallere verilen isim.

Aynı dönemde İngiliz liberalizmi içinde doğan bir diğer okul ise Jeremy Bentham'ın öncülüğünde gelişen utilitarian liberalizm ya da radikalizmdir. Çağdaşı olan Kant'a karşıt olmak üzere kuramını akıl yerine duyularda temellendiren Bentham, ahlakın gayesinin hazları (ve hazlardan türeyen mutluluğu) en yüksek, acıyı ise en düşük seviyede tutmak olduğunu ileri sürmüştür (Bentham 2017: 37-49). Bentham'ın ahlakın yanı sıra yasama faaliyetine de uyarladığı bu yaklaşımı, 19. Yüzyıl'da John Austin tarafından işlenmiş ve 20. Yüzyıl'da Hans Kelsen'e kadar uzanacak legal pozitivizm yönteminin doğuşunu hazırlamıştır (Hayek 2013: 240).

Her ne kadar Hayek, J.M. Guyau'dan yaptığı bir alıntıyla, duyuların toplamından yeni bir dünya inşa edebileceğini ileri süren Bentham'ı, madde ve devinimlerin toplamından yeni bir dünya kurulabileceğini ileri süren Descartes geleneğine bağlamak istemişse de (Hayek 1998: I, 151-152) bize göre evrimsel rasyonalizm yönteminin legal pozitivizmle olan farkı, Kartezyen yöntemle olan farkından farklı bir kökene dayanmaktadır.

Hayek'in eserleri bütünsel olarak ele alındığında anlaşılabilir olan bu farkın kaynağı, hukuki pozitivizmin "yasa" kavramını fiili devlet iradesine indirgemesidir. Nitekim Bentham ve Austin'in hukuk alanındaki en büyük çabaları da yasaları, doğal hakların yanı sıra gelenek ve teamüllerden ayırştırmak istemeleri olmuştur (Güriz 2023: 179, 188). Oysa Hayek'e göre bu tanım, yasa (law) değil, yasama (legislation) kavramını ifade etmektedir. Dolayısıyla Hayek'in "a priori" doğal haklar eleştirisi hukuk ve siyaset kuramının bir boyutuna işaret ederken, "a posteriori" yasama eleştirisi bir diğer boyutunu göstermektedir.

Bu suretle pozitivizmi metafiziği reddeden bilgi teorisinden farklı bir anlamda ele alan Hayek, bu değerlendirmesini mantıksal sonuçlarına götürerek, 19. Yüzyıl'ın ünlü idealist filozofu olan Hegel'i de toplum ve hukuk teorisi bakımından pozitivizmin temsilcilerinden biri olarak değerlendirir (Hayek 1952:

196)⁵. Zira olguların arkasında kendini açan/serilmeyen bir us/ide'nin var olduğunu ileri sürmekle birlikte Hegel de fiili devlet yasasını hukuk olarak nitelendirmiştir (Güriz 2023: 232-233).

Hayek, buradan hareketle, her ikisi de düşünsel sistemlerini -biri diğerinden esinlenemeyecek şekilde- 1820'li yıllarda Almanya ve Fransa'da oluşturan Hegel ve Comte arasında önemli paralellikler bulmaktadır. Buna göre, nasıl tarihin bireylerin özel çıkarlarını izlerken farkında olmadan yol açtıkları sonuçlarla şekillenen ucu açık/genişleyen bir düzen (extended order) olduğu fikri 18. Yüzyıl'ın bir karakteristiği ise, tarihi Doğu-Yunan-Roma-Germen (Hegel) ya da Teolojik-Metafizik-Pozitif Hâl (Comte) gibi öngörülebilir gelişim/ilerleme süreçleri içinde değerlendirmek de 19. Yüzyıl'ın karakteristiği olmuştur (Hayek 1952: 96-100).

Hayek'e göre, çoğunluk tarafından birbirine taban tabana karşıt olduğu düşünülen Comte'çu ve Hegelci geleneklerin sentezi, 1840'lı yılların başında "Alman pozitivizminin" kurucusu olarak tanımladığı Ludwig Feuerbach tarafından yapılmış, dolayısıyla Marx'ın diyalektik materyalizmine giden yol bu şekilde açılmıştır (Hayek 1952: 204). Buna ilave olarak Hayek, sadece Saint-Simon'dan Marx'a uzanan sosyalist geleneği değil, aynı zamanda hocası Carl Menger'in ünlü yöntem tartışmasına (methodenstreit) girdiği Alman Tarihçi İktisat Okulu'nun öncüsü Gustav Schmoller'i de ortak bir düşünsel ailenin, Karl Popper'in "historicists" (tarihsiciler) olarak nitelendirdiği grubun temsilcileri arasında değerlendirmektedir (Hayek 1952: 199).

Zira Hayek'e göre, tarihsel olguları öngörülebilir mantık ya da fizik yasalarına indirgemeye çalışan bu yaklaşımların sonucu, hemen her zaman toplum mühendisliği tasavvurlarını beslemektir. Buna karşılık Hayek'in "doğru/meşru" tarihselcilik olarak adlandırdığı bir diğer yöntem, epistemolojik temellerini

⁵ Bir diğer dikkat çekici nokta, Karl Popper'in da "Açık Toplum ve Düşmanları"nda Hegel'i bir ahlaki pozitivist olarak değerlendirmesidir: "(Hegel'in) özdeşlik felsefesi mevcut düzeni haklı çıkarmaya yaramaktadır. Başlıca sonucu bir ahlâksal pozitivism, mevcut standartlardan başka standartlar olamayacağına göre, mevcut olanın en iyi olduğunu öne süren bir öğretiler; güçlülüğün haklılık olduğunu öne süren bir öğretiler." (Popper 2013: 354).

Comte'çu ilerleme ya da Hegelci diyalektikte değil, Britanya kaynaklı evrimsel geleneğe bulmaktadır.

3.2. Öngörülemez (Ucu Açık) Evrim Yaklaşımının Kaynakları

Liberalizmin yanı sıra zaman zaman muhafazakâr gelenek içinde de anılan Hayek, sıklıkla kendisini bir "Old-Whig" olarak tanımlamıştır (Hayek 2011: 531). Türkçeye "eski usûl liberal" olarak aktarılabilecek bu kavram, Hayek'in, özellikle Whig Partisi içinde 1790'lardan itibaren başlayan ayrışmada bu grubun temsilcileri arasında yer alan Edmund Burke'ü entelektüel öncüleri arasında anmak istemesinden kaynaklanıyor gibidir. Zira Hayek'e göre Burke, yalnızca muhafazakârlığın liberalizme görelî olarak yakın olan yorumunun bir örneği değil, ancak etikte Mandeville, epistemolojide Hume, sosyolojide Ferguson ve iktisatta Adam Smith tarafından geliştirilen "doğru/meşru" tarihsel yöntemin siyasi alandaki temsilcisidir (Hayek 1998: I, 22).

Hayek, bunun da ötesine geçerek, kendisinin de mensubu olduğu bu "doğru" tarihsel yöntemin Darwinci doğa bilimine borçlu olmasından ziyade, Darwin'in evrim kuramının tarihsel yöntemin doğaya uyarlanmasıyla doğduğunu ileri sürmüştür. Bu doğrultuda *Hukuk, Yasama ve Özgürlük*'ün ilk cildinde Sir Frederick Pollock'tan yaptığı bir alıntı şöyledir:

Evrim doktrini, doğa olgularına uyarlanan tarihsel yöntemden başka bir şey değildir, tarihsel yöntem (ise) insan toplumlarına ve kurumlarına uyarlanan evrim doktrininden başka bir şey değildir. Charles Darwin doğal tarih felsefesini yarattığında (...) büyük siyaset yazarlarıyla aynı ruhla ve aynı amaca doğru çalışıyordu. (...) Yeterince tanımadığımız ve onurlandırmadığımız Savigny ya da tanıdığımız ve onurlandırdığımız, ama yeterince onurlandırmadığımız Burke'ümüz, Darwin'den önceki Darwinciler'di. Aynı şey, eşit ölçüde olmamakla birlikte, aydınlatici dehası bir şekilciler kuşağı içinde kaybolan büyük Fransız düşünürü Montesquieu için de söylenebilir (Akt. Hayek 1998: I, 153).

Bu alıntıyla İngiltere'de 18. Yüzyıl'ın sonlarında Jeremy Bentham'ın etkisiyle kesintiye uğrayan evrimsel rasyonalist geleneğin, 19. Yüzyıl'ın sonlarında Carl Menger⁶ kanalıyla Avusturya İktisat Okulu'na bağlanmasını sağlayan halka da

⁶ Savigny'nin Carl Menger üzerindeki etkisi için: Menger, 1985: 173-180. Bununla beraber Hayek ve Menger arasındaki önemli bir fark, Menger'in Burke ve Savigny'yi, aralarında Adam Smith'in de bulunduğu İngiliz ve

bulunmuştur: Bu isim, Kıta Avrupa'sında Comte ve Hegel'in çağdaşı, fakat alternatifi olarak ortaya çıkan Carl von Savigny'dir.

Ancak yine de 18. Yüzyıl'ı terk etmeden önce, Burke'ün çağdaşı olarak İngiltere'den evrimsel yöneme katkı yapan bir diğer isim olan Sir William Jones'u da anmak gerekir. Hindistan Valiliği sırasında (1786) Sanskritçe'nin Yunan, Latin ve Germen dillerinin ortak kökeni olabileceğini ileri sürmüş olan Jones, dillerin bir kurucu iradenin eseri olmayıp, tarihsel uylaşım ve adaptasyonun ürünü olduğu teziyle Darwin kuramına önemli bir zemin sağlamıştır (Hayek 2011: 116).

Burke'ün siyaset, Jones'un dil alanındaki buluşlarını hukuk alanına uyarladığı düşünülebilecek isim ise Friedrich Carl von Savigny'dir. Napoleon Savaşları'nın sonlarına doğru (1813) farklı devletler ve prensliklerin egemenliği altında yaşayan Alman toplumunu, yeni hazırlanmış olan Fransız Medeni Kanun'u (Code Napoleon)'nun adaptasyonu ile birleştirmeyi öneren Thibaut'ya karşı Savigny, hukukun ancak bir toplumun tarihsel evriminden türetilebileceğini ileri sürmesiyle ün kazanmıştır (Savigny 2022; Kuru 2016).

Her ne kadar Savigny hukuk kuramını, Herder ve Hegel gibi düşünürlerle birlikte, liberallerin genellikle şüpheyle baktıkları "volksgeist" (halk ruhu) kavramı üzerinden temellendirmişse de onun dilinde bu kavram sadece sivil toplumun kendiliğinden doğan işleyişini ifade etmektedir. Hatta Louis Schneider, Carl Menger'in "*Ekonomiye Özel Referansla Sosyal Bilimler Üzerine Araştırmalar*" (1883) adlı eserine yazdığı önsözde, bu kavramın Adam Smith'in Görünmez El'inin bir karşılığı olarak değerlendirilebileceğini ileri sürmektedir (Menger 1985: 9).

Hayek'e göre İngiltere'de Bentham ve Austin'le darbe alan evrimsel hukuk yaklaşımı, Savigny ve Humboldt aracılığıyla Almanya'da yeniden canlanma imkânı bulmuş ve ancak 19. Yüzyıl'ın ikinci yarısında Henry Maine'in "*Ancient Law*"u (1861) ile birlikte anavatanı olan İngiltere'ye geri dönmüştür (Hayek 1998: I, 22). Böylece Hayek, klasik ampirizmden farklı olarak evrimsel rasyonalizmi, yalnızca

Fransız Aydınlanma geleneğine bağlamak yerine bu geleneğin karşıtı olarak değerlendirmesidir. Menger, 1985: 184, özellikle 177.

Britanya düşüncesine özgü olmayan daha evrensel bir yöntem halinde yeniden yapılandırmaktadır.

Ne var ki 19. Yüzyıl'ın ortalarında liberal düşünce geleneğinde, neredeyse 17. Yüzyıl'daki John Locke ve 18. Yüzyıl'daki Adam Smith kadar etkili olan yeni bir isim olan John Stuart Mill de mevcuttur. "*Road to Serfdom*" adlı eseri, içeriği ve etkisi bakımından sık sık Mill'in "*On Liberty*"siyle karşılaştırılan (Yayla 2000: 21) Hayek'in düşünsel mirasında kuşkusuz onu da bir yerde konumlandırması gerekmektedir.

Babası James Mill'le birlikte, temellerini Bentham'ın attığı faydacı gelenek içinde yetişen J.S. Mill, özellikle sosyal reform hakkındaki görüşleriyle, gelecekte "sosyal liberalizm" olarak adlandırılacak okulun erken öncülerinden biri olarak da değerlendirilebilir (Skousen, 2003: 138-142). Bu yüzden Hayek, Bentham'a olduğu kadar doğrudan cephe almamakla birlikte, "*Kölelik Yolu*" (1944)'ndan "*Hukuk, Yasama ve Özgürlük*"e (1973-1979) kadar olgunlaşan çalışmalarında Mill'e gitgide daha eleştirel yaklaşmış ve 19. Yüzyıl'da onun yerine ara kurumların ve adem-i merkeziyetin önemine vurgu yapan iki düşünürü, Alexis de Tocqueville ve Lord Acton'ı öne çıkarmıştır.

1947'de dünya liberallerini bir araya getirecek bir derneğin kuruluş çalışmaları sırasında, Mont Pelerin'den önce bu iki ismi (ama Mill'i değil) önermiş olması, belki de Hayek'in, kendi çağlarında sınırlandırılmamış bir demokrasinin yol açabileceği tehlikelere dikkat çeken iki aristokrat filozofta, Adam Smith ve Edmund Burke geleneklerinin bir çeşit sentezini bulduğunu düşündürebilir.

Nitekim 19. Yüzyıl'ın önde gelen liberallerinden Acton'ın, İngiliz muhafazakârlığının kurucu babası olan Burke'ü "Krizin (Fransız İhtilâli'nin) öğelerinden dünyanın en soylu siyaset felsefesini inşa eden kişi" olarak övmesi (Acton 2020: 74), 20. Yüzyıl'da kendini bir "Burke'çü Whig" olarak tanımlamış olan Hayek'i (Arnhart 2018: 150) bir hayli hatırlatmaktadır.

Hayek'in kendi yüzyılındaki kaynakları söz konusu olduğunda adından bahsedilmesi gereken ilk kişi ise, şüphesiz, 1922'de basılan "*Sosyalizm*" adlı

eseriyle kendisini Fabian sosyalizminden klasik liberalizme yönlendiren Ludwig von Mises'tir. Ne var ki Hayek'in 1930'larda özellikle fiyatların oluşumu üzerindeki görüşleri bariz bir Mises etkisi taşısa da düşünürün II. Dünya Savaşı sonrası çalışmalarında Mises'in yeni eserlerine, özellikle 1949'da praxeology yöntemini ortaya koyduğu "*Human Action*" (İnsan Eylemi)'a verdiği referanslar sınırlıdır.

Peki bunun sebebi Hayek'in kendi bağımsız kariyerini oluşturduktan sonra Britanya ampirizminden Avusturya İktisat Okulu'na uzanan bir geleneği kendisiyle sonlandırmak istemesi, bu yüzden çağdaş kaynaklara karşı –örneğin Hume'a ya da Acton'a kıyasla- mesafeli durması olabilir mi?

Bu sorunun cevabı açık biçimde hayırdır. Zira Hayek, kendisiyle aynı dönemde eser veren bir diğer düşünür olan Karl Popper'ın çalışmalarını hayli yakından takip etmiş, hatta Adam Smith'ten alarak kullandığı "Great Society" (Büyük Toplum) kavramını Popper'ın "Open Society" (Açık Toplum) kavramıyla, bu çalışmaya konu olan "evrimsel rasyonalizm" yöntemini de yine Popper'ın "eleştirel rasyonalizm"iyle eşleştirmekten geri durmamıştır. Öyle ki Avusturya İktisat Okulu üzerine yapılan çağdaş sınıflandırmalarda Mises'in a priorizm'ine karşı Hayek'in yönteminin doğrudan "eleştirel rasyonalizm" şeklinde adlandırıldığına da rastlanabilmektedir (Boettke'den akt. Yay 2021: 20).

Bize göre bu eşleştirme tam anlamıyla doğru sayılmaz, zira Popper'ın "eleştirel" sıfatıyla sınırlarını çizdiği rasyonalizmi, Kukathas'ın Hayek için ileri sürdüğü tarzda Kantçı bir arka plana dayanırken, Hayek'in evrimsel rasyonalizmi son tahlilde Hume'cu bir ampirizminden türemiştir. Bununla beraber, Hayek'in Coke ve Hale'dan başlayıp Mandeville, Hume, Smith ve Burke üzerinden William Jones, Savigny, Maine ve Menger'e uzanan kaynaklarını 1950'lere kadar "anti-rasyonalist gelenek" olarak tanımlarken Popper etkisiyle "evrimsel rasyonalizm" şeklinde yeniden adlandırmış olması kuşkusuz dikkate değer. Hayek'in izlediği geleneğin akıl karşıtlığına değil, ancak kendisi de aynı evrimsel sürecin bir ürünü olan aklın sınırlılığına dikkat çektiği göz önünde bulundurulursa, bu isimlendirmenin daha isabetli olduğunu söylemek mümkündür.

bilimlere uyarlanmış olmaktan ziyade sosyal bilimlere ait olan tarihsel yöntemin Darwin tarafından doğaya uyarlanmasıyla keşfedilmiş ve daha sonra yeniden sosyal bilimlere dönmüştür.

Günümüze kadar yapılan çalışmalarda Hayek'in entelektüel kaynakları genellikle evrimsel rasyonalizm yöntemi merkeze alınmadan irdelenmiştir. Bu doğrultuda Norman Barry, zaman zaman Hayek'in andığı isimlerin dışına da çıkarak düşünce tarihindeki "kendiliğinden doğan düzen" örneklerini ele almış (1982), Kukathas onu Hume'cu ve Kantçı gelenekler arasındaki açmazlarıyla değerlendirmiş (1989), Shearmur, Hayek'in entelektüel kaynaklarına kişisel hayatındaki evreler üzerinden incelemiş (1996), Petsoulas ise Hayek'in öncüleri olarak gördüğü düşünürlerin tezleriyle "kendiliğinden doğan düzen" kavramsallaştırması arasındaki çelişkiye dikkat çekmiştir (2001).

Birbirinden farklı katkıları olan bu çalışmaların ortak noktası, son tahlilde Hayek'in karşısına aldığı bütün yaklaşımların "kurucu rasyonalizm"e dayandırdığı ve kendi yöntemini bu geleneğin simetrik karşıtı olarak inşa ettiği yönündedir. Öyle ki Christina Petsoulas, David Miller'dan yaptığı bir alıntıyla, Hayek'in yöntemini bir tür "epistemolojik Maniheizm" olarak tanımlamaktadır.

Bu çalışmada Hayek'in yönteminin, iddia edilen aksine ikili değil üçlü bir karşıtlık üzerinden yapılandırıldığı ileri sürülmüş, bunun dayanağı olarak da Hayek'in karşı çıktığı düşünce geleneklerinin, birbirinin karşıtı olan iki ayrı bilgi ve hukuk teorisinden beslendiği ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Bu doğrultuda Hayek'in de zaman zaman bütün karşıtlarını tek bir kamp olarak gösteren ifadeler kullandığı teslim edilmiştir. Ancak bize kalırsa bu birçok düşünürün kendi tezlerini güçlendirmek için kullandığı bir retorik yöntemidir ve Hayek'in kaynaklarının önemli ölçüde yanlış yorumlanmasına yol açmaktadır. Bu yanlış anlaşılmanın en önemli sonucu ise Hayek'i sadece bir rasyonalizm karşıtı olarak değerlendirmenin, onun kendi yöntemine aynı ölçüde karşıt olan pozitivist gelenekle olan farklarını açıklayamamasıdır.

Bize göre evrimsel rasyonalizm yöntemi, 17. ve 18. Yüzyıl İngiliz-İskoç ampirist mirasının, Alman Tarihçi Hukuk Okulu, Avusturya İktisat Okulu ve Popper'cı Eleştirel Rasyonalizm yaklaşımlarını besleyen kaynaklarına ağırlık verilerek, 19. ve 20. Yüzyıl pozitivizminden ayrıştırılma çabasının bir ifadesidir.

Bu geleneklerin Hayek'in formülasyonunda bir araya getirilen ortak yanı, toplumların sahip olduğu yasa ve kurumların oluşumunu, rasyonalist okulun ileri sürdüğü gibi soyut akıl ilkeleri ya da pozitivistlerin savundukları gibi olguların zorunlu sonuçları yerine, insanların yüzyıllar boyunca farkında olmadan yaptıkları çeşitli eylemlerin ürünü olan uyuşum (convention)'lara bağlamalarıdır. Böylece Darwin'in türlerin oluşumunu açıklamak için kullandığı seleksiyon yöntemi, Hayek tarafından, Hume'un epistemolojide, Smith'in iktisatta, von Savigny'nin hukukta ve William Jones'un dillerin doğuşunda tespit ettikleri ayıklanma süreciyle ilişkilendirilmektedir.

Özgürlük kavramı bu yöntem aracılığıyla temellendirilmek istendiğinde, siyasi güce sahip olanların kişisel iradeleri yerine toplumların uzun zaman ayakta kalmayı başarmış yasalarını dayanak noktası olarak almanın tutarlı bir tercih olduğu söylenebilir. Diğer yandan tarih boyunca dezavantajlı kesimlerin gönüllülükten ziyade bir zorunluluk eseri olarak uyum sağlamak durumunda kaldıkları yasaların mevcut olduğu da bir gerçektir. Bu doğrultuda Hayek'in yönteminin, keyfi iradeden kaynaklanan sorunlara yönelik önemli bir alternatif sunmasına karşılık, yine özgürlük alanında uyuşum ve geleneklerin kendilerinin yol açtığı sorunlara nasıl bir çözüm sunabileceği tartışmalıdır. Bu yöntemin açıklayıcı ve/ya yetersiz olduğu diğer alanların ortaya çıkarılması ise konu üzerine yapılacak yeni çalışmalarla mümkün olacaktır.

The Intellectual Origins of F.A. Hayek's Method of Evolutionary Rationalism

Summary

Ekin ERDEM

Asst.Prof.

Izmir Democracy University, Faculty of Economics and Administrative Sciences,
Department of Political Science and Public Administration,
ORCID: 0000-0002-6108-9606
ekin.erdem@idu.edu.tr

Introduction

One of the most fundamental methodological antagonisms in the field of social and political philosophy is between the tradition that draws its source from pure reason and another tradition that draws its source from experience or facts. The polarization that occurred between Plato and his opponents (to some extent Aristotle) in Antiquity, between realists and nominalists in the Middle Ages, between the Cartesian school and British empiricism in the early modern period, continued between idealist and positivist approaches in the 19th and 20th centuries. The reflection of this dichotomy in the field of law is between the understanding of Natural Law that draws its source from nature or pure reason and the understanding of Positive Law that draws its source from political will or legislative action.

Friedrich Hayek, who wanted to extend the "spontaneous order" method -which he developed in the field of economics- to its reflections in the fields of law, society and politics, directed his criticism mostly at rationalist theses, that seek a "constructive reason" behind all social institutions, and his opposition to the other tradition derived from positive law has often been overlooked. However, a holistic reading of Hayek's texts shows that he actually opposes the positivist tradition as much as he opposes natural law theory and the rationalist tradition.

Hayek gave a separate name to his scientific and social research method in order to distinguish the British empiricist tradition of the 17th and 18th centuries, which he adopts, from the positivist tradition derived from the same root from the 19th century: "Evolutionary Rationalism". He also uses this name as the counterpart of Popper's critical rationalism (Hayek 1998: I, 5). However, while Popper's method belongs specifically to the field of epistemology, Hayek claims to discover representatives of evolutionary rationalism in every part of social life.

1. The Method of Evolutionary Rationalism and Hayek's Intellectual Legacy

At first glance, the concept of Evolutionary Rationalism may bring to mind an approach derived from the classical rationalist tradition. However, Hayek substitutes this concept for the expression "anti-rationalist tradition", which he used with the same content in the past (Hayek 2011: 112, 124). In other words, evolution in Hayek's formulation is an emphasis aimed at drawing attention to the fact that reason, the

main instrument of rationalism, is itself subject to the same evolutionary process as the facts it deals with, in other words, its limitations.

Pioneering studies examining Hayek's intellectual sources include Norman Barry's long article "Theory of Spontaneous Order" (1982), Chandran Kukathas's "Hayek and Modern Liberalism" (1989), Jeremy Shearmur's "Hayek and After" (1996) and Christina Petsoulas's "Hayek's Liberalism and Its Origins" (2001).

Among these texts, Barry's article examines the development of Hayek's "spontaneous order" approach, which defines his economic and social philosophy, from the late-period Scholastic philosophers to the 20th century. Kukathas's study focuses on the tension in Hayek's theory of knowledge and society, derived from the contradiction between the philosophical systems of David Hume and Immanuel Kant, which are both among Hayek's references. Shearmur, who examines Hayek's intellectual development through his biography, argues that while the liberal "rule of law" emphasis was at the forefront in the thinker's works until the 1960s, this axis shifted towards more conservative themes such as "tradition" from the 1970s onwards. In a study written by Christina Petsoulas in 2001, it is stated that the texts of the British philosophers whom Hayek presented as his own forerunners did not actually support Hayek's idea of spontaneous order. Another thesis put forward by Petsoulas seems to have been implicitly adopted by other Hayek researchers. This thesis is that Hayek evaluated the entire history of thought within a kind of "Epistemological Manichaeism", with his "spontaneous order" on the one hand, and "constructive rationalism" on the other (Petsoulas, 2001).

In the following sections, it will be tried to prove that the tradition followed by Hayek, especially when the method of evolutionary rationalism is taken into consideration, opposes the positivist tradition as much as the Cartesian/Constructive Rationalism, and therefore should be positioned in a triple opposition rather than a binary one.

2. British Empiricism Against the Tradition of Natural Law and Cartesian Rationalism

The 17th century, known as the "Age of Reason," is the most brilliant period of approaches that draw their sources from abstract reason rather than fact or experience. Shortly after Hugo Grotius formulated the doctrine of Natural Law, the French philosopher René Descartes laid the foundations of the method that Hayek defined as "constructive rationalism" in the field of epistemology. According to Hayek, Hobbes, Voltaire, Rousseau, and even the Physiocrats (Hayek 1998: I, 12) are representatives of the same methodological tradition, even though the political conclusions they reach may completely be different from each other.

In fact, just as the roots of Cartesian rationalism is based on the doctrine of Natural Law, Hayek's evolutionary rationalism can also be based on another doctrine of law. However, this understanding is not Positive Law, which has been seen as the main opposite of natural law theory since the end of the 18th century, but the "Common Law" tradition of England, which has developed over centuries.

According to Hayek, the first place on earth, where negative freedom was truly realized is 17th century England (Hayek 2011: 232). In this century, Hayek highlights two names who codified English common law: Edward Coke, who played a leading

role in the preparation of the *Petition of Rights*, and Matthew Hale, who carried out the great law reform under Cromwell's commonwealth (Pocock 1987: 31-35, 148-156).

For Hayek, the distinguishing feature of these jurists is that they base the roots of freedom on convention derived from centuries of experience of society rather than on a natural or rational constituent will. In other words, what Coke and Hale did was not to prepare laws that they thought were suitable for English society, but to discover what general principles the already existing laws contained.

Hayek finds the reflection of this tradition in the field of moral philosophy in Bernard de Mandeville, through his work titled "Fable of the Bees" written in 1705. Mandeville's work published as "private vices and public benefits" may at first glance be considered as a praise for selfishness. However, the main theme of the fable is to draw attention to how bees that work selfishly for their own personal interests actually produce works that benefit others without realizing it (Mandeville 2017).

This idea finds its most refined expression in the Scottish Enlightenment. For example, in the mid-18th century, David Hume had adopted this approach to the field of ethics as well as to epistemology. Indeed, according to him, just as laws are based on customs to which people have adapted over time, individual decisions are derived from perceptions that arise from impressions, not pure reason (Hume 1997: 110-116).

It can be said that Ferguson, who wrote the work titled "An Essay on the History of Civil Society" (1767) in the middle of the period when the masterpieces of Hume (1748) and Smith (1776) were published, also presents the sociological front of the same tradition (Callinicos 2011: 65-68). Truly, Ferguson's proposition that influenced Hayek the most, was his characterization of social order as a formation "which is the result of human action but not of human design."

It is also possible, as Kukathas highlights, to notice Kant's influence in Hayek's grounding of freedom on the principle of being subject to a common law that is valid for everyone. However, Kant's conceptualization of freedom as "Man who makes his own law" does not seem to be totally compatible with Hayek's approach of "Man who follows rules, not makes rules" (Hayek 1998: I, 11).

Hayek's ideal of "liberty under law" is based on historical individuals who follow "spontaneously formed" laws without being subject to arbitrary command, rather than ideal individuals who can make their own laws. This difference will put Hayek in complete opposition to an interpretation of liberalism, especially in the period after 1789, and will also bring him very close to an branch of conservatism in the history of philosophy.

3. Positive Law and "Predictable Progress" Models vs the "Unpredictable Evolution" Approach

Legal positivism, at first glance, seems to share common ground with Hayek, since it derives its point of departure from the criticisms of the natural law doctrine. However, the meaning Hayek attributes to empiricism and evolution is quite different from that attributed by the 19th century positivists.

Bentham, who based his theory on the senses rather than reason, in contrast to his contemporary Kant, argued that the aim of morality was to keep pleasures at the highest level and pain at the lowest (Bentham 2017: 37-49). This approach, which Bentham adapted to legislative activity as well as morality, was developed by John

Austin in the 19th century and prepared the method of legal positivism that would extend to Hans Kelsen in the 20th century (Hayek 2013: 240).

The greatest aim of legal positivists in the field of law is to separate laws from traditions and customs as well as natural rights. However, according to Hayek, this definition does not express the concept of "law" but "legislation". In this way, Hayek, takes this assessment to its logical conclusion and criticizes Hegel, the most famous idealist philosopher of the 19th century, as one of the representatives of positivism in terms of social and legal theory (Hayek 1952: 196). Starting from this point, Hayek finds important parallels between Hegel and Comte, both of whom developed their intellectual systems in Germany and France in the 1820s. According to Hayek, whether their basic starting points are logic (Hegel) or physics (Comte), the result of the approaches that try to reduce historical events to "pre-determined" templates are always sentenced to make way to totalitarian social engineering.

In contrast, another method that Hayek calls "correct/legitimate" historicism finds its roots in Edmund Burke, who lived just before both thinkers. Indeed, according to Hayek, Burke is not only a champion of the faction of conservatism which is close to liberalism, but also the political representative of the "legitimate" historical tradition, developed by Mandeville in ethics, Hume in epistemology, Ferguson in sociology, and Adam Smith in economics (Hayek 1998: I, 22).

Conclusion

In studies conducted to date, Hayek's intellectual sources have generally been examined without focusing on the concept of evolutionary rationalism. The theses of Barry (1982), Kukathas (1989), Shearmur (1996) and Petsoulas (2001), that have made respected contributions in different aspects, are that when it comes to Hayek's sources, all the approaches the philosopher opposes are based on "constructive rationalism" and that he constructed his own method as the symmetrical opposite of this tradition. In this study, it is argued that Hayek's method is structured not on a binary opposition but on a triple one, and as a basis for this, it is attempted to show that the traditions of philosophy that Hayek opposes are nourished by two separate theories of knowledge and law that are opposite to each other.

KAYNAKÇA | REFERENCES

- Arnhardt, L. (2018). Friedrich Hayek'in Darwinci Muhafazakarlığı, *Liberal Düşünce Dergisi*, 23 (90): 147-168. Çev: Akif Kemal Koç.
- Ayer, A.J. (2002). *Hume* (çev: Cemal Atilla). İstanbul: Altın Kitaplar.
- Barry, N.P. (1979). *Hayek's Social and Economic Philosophy*. London: MacMillan Press.
- Barry, N.P. (1982). The Tradition of Spontaneous Order, *Literature of Liberty*, Volume V (2): 7-59.
- Bentham, J. (1997). *Ahlâk ve Yasama İlkeleri* (çev: Uğur Kâşif Boyacı). İstanbul: Litera Yayıncılık.
- Bongie, L. L. (1965). *David Hume: Prophet of the Counter-Revolution*. Indianapolis: Liberty Fund.
- Butler, Eamonn (2001). *Hayek* (çev: Yusuf Ziya Çelikkaya). Ankara: Liberte Yay.
- Callinicos, A. (2011). *Toplum Kuramı* (çev: Yasemin Tezgiden). İstanbul: İletişim Yay.
- Ebenstein, A. (2003). *Hayek's Journey: The Mind of Friedrich Hayek*. New York: Palgrave Macmillan Press.
- Güriz, A. (2023). *Hukuk Felsefesi*. Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Hayek, F.A. (1952). *The Counter-Revolution of Science*. Illinois: Free Press Glencoe.
- Hayek, F.A. (1958). *Individualism and Economic Order*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Hayek, F.A. (1988). *The Fatal Conceit*. London: Routledge.
- Hayek, F.A. (1995). *Kölelik Yolu* (çev: Turhan Feyzioğlu-Yıldırım Arsan). Ankara: Liberal Düşünce Topluluğu.
- Hayek, F.A. (1998). *Law, Legislation and Liberty* (Vol.I-II-III) (London: Routledge).
- Hayek, F.A. (2011). *Constitution of Liberty*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Hegel, G.W.F. (2013), *Tüze Felsefesi* (çev: Aziz Yardımlı). İstanbul: İdea Yayınevi.
- Hume, D. (1997). *İnsan Doğası Üzerine Bir İnceleme/A Treatise on Human Nature* (çev: Aziz Yardımlı). İstanbul: İdea Yayınevi.

Kukathas, C. (1989). *Hayek and Modern Liberalism*. New York: Oxford University Press.

Kuru, G. (2016). "Thibaut ve Savigny'de Resepsiyon ve Kodifikasyon Hareketleri", *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Araştırmaları Dergisi*, 22 (1): 201-228.

Kymlicka, W. (2022). *Çağdaş Siyaset Felsefesi Kuramları* (çev: Ebru Kılıç). İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Mandeville, B. (2017). *The Fable of the Bees or Private Vices, Public Benefits*. https://www.earlymoderntexts.com/assets/pdfs/mandeville1732_1.pdf (16.12.2024)

Maverick, L.A. (1938). "Chinese Influence upon the Physiocrats", *The Economic Journal*, 48 (1), 54-67.

Menger, C. (1985). *Investigations into The Method of Social Sciences with Special Reference to Economics*. New York: NYU Press.

Petsoulas, C. (2001). *Hayek's Liberalism and Its Origins: His Idea of Spontaneous Order and The Scottish Enlightenment*. London: Routledge.

Pocock, J.G.A. (1987). *The Ancient Constitution and the Feudal Law*. New York: Cambridge University Press.

Popper, K. (2013). *Açık Toplum ve Düşmanları*. Ankara: Liberte Yay. Çev: Mete Tunçay.

Popper, K. (2019). *Daha İyi Bir Dünya Arayışı* (çev: İlknur Aka). İstanbul: YKY.

Rousseau, J.J. (2022). *Bilimler ve Sanatlar Üzerine Söylev*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Samson, S.A. (2000). "Francis Lieber: Anglican and Gallican Liberty Reading and Study Guide" *Faculty Publications and Presentations*. 151.

https://digitalcommons.liberty.edu/gov_fac_pubs/151 (13.09.2024).

Savigny, C. (2018). *Çağımızın Yasama ve Hukuk Bilimi Konusundaki Görevi Üzerine* (çev: Ali Acar). İstanbul: Pinhan Yay.

Shearmur, J. (1996). *Hayek and After: Hayekian Liberalism as a Research Programme* (London: Routledge).

Skousen, M. (2003). *Modern İktisadın İnşası* (çev: Mustafa Acar, Ekrem Erdem, Metin Toprak). Ankara: Liberte Yay.

Smith, A. (1985). *Ulusların Zenginliği* (çev: Ayşe Yunus – Mehmet Bakırcı). İstanbul: Alan Yayıncılık.

Smith, A. (2017). *Ahlâki Duygular Kuramı* (çev: Berkay Tartıcı). İstanbul: Liber Yay.

Steger, M. B. (1997). *The Quest For Evolutionary Socialism*. Chicago: Illionis State University.

Tocqueville, A. (1995). *Eski Rejim ve Devrim* (çev: Turhan Ilgaz). Ankara: Kesit Yay.

Tocqueville, A. (2016). *Amerika'da Demokrasi* (çev: Seçkin Sertdemir Özdemir), İstanbul: İletişim.

Yay, G. (1987). M. Friedman'ın "Pozitif İktisat Metodolojisi" Üzerine, *Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 8 (1-2), 23-29.

Yay, T. (1993). *Hayek'te İktisadi Düşünce*. Bursa: Ezgi Kitabevi.

Yay, T. (2021). "Avusturya İktisat Okulu'nun Tarihsel Gelişimi ve Metodolojisi" (İçinde: Turan Yay-Coşkun Can Aktan, *Avusturya İktisat Okulu: Metodoloji-Teori-Felsefe*). Ankara: Astana Yayınları.

Yayla, A. (2000). *Özgürlük Yolu: Hayek'in Sosyal Teorisi*. Ankara: Liberte Yay.